

Natura Somogyiensis	12	185-190	Kaposvár, 2008
---------------------	----	---------	----------------

A Paksi ürge-mező ürgéi

LANSZKI JÓZSEF

Kaposvári Egyetem, Természetvédelmi Tanszék, H-7401 Kaposvár, Pf. 16., Hungary,
e-mail: lanszki@ke.hu

LANSZKI, J. *Ground-squirrels of the Paks ürge-mező.*

Abstract: Density and dispersion of the ground-squirrel (*Spermophilus citellus*) on the Paks Ürge-mező (part of the Dél-Mezőföld Landscape Area) was studied by squirrel hole counting. In autumn of 2006 the density of squirrels was 8 ind./ha and in spring of 2007 was 28-30 ind./ha.

Keywords: *Spermophilus citellus*, population density, hole counting

Bevezetés

A közönséges ürge (*Spermophilus citellus*) rövidfüvű sztyeppékhez kötődik, a Kárpát-medence a faj nyugati elterjedésének a határa. Több országból (Németország, Lengyelország) kipusztult, de areáján belül sem folyamatos az elterjedése. Magyarországon elszigetelt populációkban él, ahol sűrűsége 1-150 egyed/ha között mozoghat. Elterjedését leginkább a faj számára alkalmas füves élőhelyek hiánya korlátozza (összefoglalta: VÁCZI et al. 2007). Az ürge előnyben részesíti a lehetőleg sík, nagy kiterjedésű gyepterületeket, a kevésbé kötött talajokat, a kismértékben változó térszint esetében a magaslati pontokat. Tavasz elejétől ősz közepéig aktív, ebben az időszakban nappal megfigyelhető, illetve jellegzetes füttye hallható. Az éjszakát, illetve a téli álmát mélyen, akár 1 méterre a föl alá ásott járatrendszerében tölti. A felmérés szempontjából (is) érdekes, hogy a téli hibernációt az első példányok már augusztusban megkezdhetik. Járatrendszere több kijáratú, de általában egy kijáraton keresztül tolja ki a földet. Alapvetően növényi táplálékon él, magvakat, virágokat és zöld növényi részeket fogyaszt (részletesebben: Váczi et al. 2007). Jelenlegi állományait, az élőhelyeinek szakszerű legeltetésével, esetleg kaszálásával lehetséges fenntartani.

A jelen közleményben szereplő felmérés a Paksi Ürge-mezőn zajlott, a terület keleti részét érintő autópálya tervezett nyomvonala mentén, az építési munkákat megelőző időszakban.

A vizsgálat célkitűzése volt 1) a Paksi Ürge-mező ürgeállományának becslése lakott ürgelyuk számlálásos módszerrel, és 2) a faj elterjedésének lehatárolása.

Módszerek

Az 1999 óta védett, 242 hektár kiterjedésű Paksi Ürge-mező a Dél-Mezőföld Tájvédelmi Körzet része. Pakstól nyugati irányban, a város pereméhez közel található

(1. ábra). A területet nyílt homoki gyepek és kisebb-nagyobb buckaközi láprét-foltok borítják. A Dunántúl egyik legtermészetesebb állapotban fennmaradt homokpusztája, amit az Űrge-mezőn található féltett ritkaságok előfordulása is alátámaszt. Szép állományban tenyészik az apró nőszirm (*Iris pumila*), a homoki árvalányhaj (*Stipa borysthénica*), a homoki vértő (*Onosma arenaria*), az agárkosbor (*Orchis morio*) (további részletek: FARKAS 1999), továbbá az állatvilág képviselői, a sisakos sáska (*Acrida hungarica*), a zöldes gyöngyházlepke (*Pandoriana pandora*), a gyurgyalag (*Merops apiaster*) is megtalálhatók itt. A területen egy évtizede még molnárgörény (*Mustela eversmanni*) család is élt (Somay László, személyes közlés).

Az Űrge monitorozására a Nemzeti Biodiverzitás-monitorozó Rendszer protokollja (CSORBA és PECSENYE 1997) ad támpontokat. A faj felmérése az április (május) és október közötti aktív időszakban javasolt. A jelen felmérésben az űrgesűrűség becslés a nemzeti parki munkatársak által alkalmazott „Egységesített, gyors űrgeszámbecslés lyukszámlálós módszerrel” c. adatlap módosításával zajlott. Ettől annyi eltérés történt, hogy az állománysűrűség felmérése nyolc (I-VIII), egymástól 50 m-re levő, 250 m hosszú útvonalon folyt (1. ábra). Az eredeti felmérésben 50 m-es vonaltávolságban 5x200 m-es mintaterület található. A paksi mintaterület kiválasztása többszöri területbejárást követően történt. A mintanégyszet északnyugati irányba eső sarokpont EOY koordinátája: E 632266 N 141737, valamint a délkeleti sarokpont EOY koordinátája: E 632613 N 141733, a vonalak tájolása észak-déli irányú. Sávos lyukszámlálás (állandó sáv szélesség) módszert alkalmaztam, melynek során csak a lakott űrgelyukakat számoltam. Mintavétel két alkalommal, 2006. szeptember 28.-án és 2007. április 11.-én ugyanazon vonalakon történt.

Az űrge elterjedési terület határának megállapítása a lakott lyukak GPS-szel (Garmin Geko 201) történő bemérésével történt. A lyukak keresése a mintaterület széleitől egyre távolodó útvonalakon zajlott. A tavaszi időszakban, az űrgefüty követése segítséget jelentett a kijárt útvonalak, majd ezek mentén a lakott lyukak biztosabb megtalálásához.

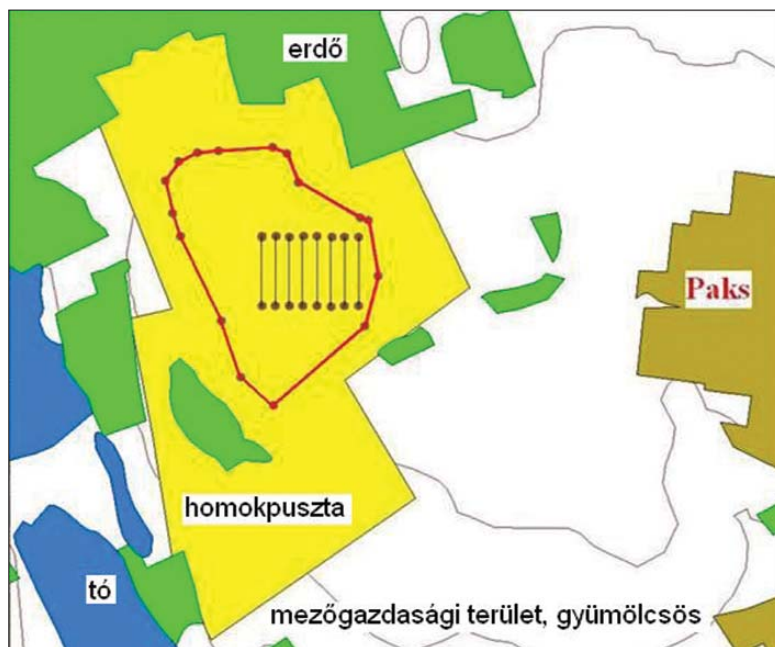
Eredmények és megvitatás

A 2006 őszén az űrgelyuk sűrűség átlagosan (\pm SE) $40 \pm 11,3$ űrgelyuk/ha volt. Altbácker Vilmos kutatóval folytatott konzultáció alapján, a terület élőhelyi adottságai (táplálékkínálat, élőhely kezelés) alapján, 4-6 (átlagosan 5) lyukanként számolható egy-egy űrge. Ez a 2007-ben végzett megfigyelések és hangjelek alapján történő becslés szerint is elfogadható érték. Az átváltás szerint, 2006 őszén az állomány számított sűrűsége kb. 8 űrge/ha volt. Ebben az alacsony sűrűség értékben közrejátszhat, hogy az űrgék egy része már augusztusban elkezd készülni a nyugalmi periódusra, járatait eltömi (VÁCZI et al. 2007).

2007 tavaszán, a tavaszi ébredést követő időszakban az űrgelyuk sűrűség átlagosan $144 \pm 22,2$ lyuk/ha volt. Az űrgeállomány mintaterületen számított sűrűsége (5 lyuk/űrge átváltással) 28-30 űrge/ha volt.

Az Űrge-mezőn a lakott űrgelyukak GPS mérési pontja alapján meghatározott elterjedési területet az 1. ábra szemlélteti. Ezen belül, a mintaterületen kapott értéknél nagyobb és kisebb sűrűséggel jellemezhető területrészek is előfordultak. A mintavételi terület, a mérete és az eloszlás viszonyok szempontjából is reprezentatívnak tekinthető. A 2007-es tavaszi számlálás alapján az űrgeállomány becsült nagysága így 100 és 500 egyed közé tehető, közel az 500-hoz. A terület űrgepopulációja életképes.

Az űrge népességét és elterjedését helyileg az alábbi hatások korlátozhatták.

1. ábra: A Paksi Ürge-mezőn az ürge elterjedése és a kijelölt mintavételi útvonal
Jelmagyarázat: Felmérő sávok (I-VIII) végpontjai, piros vonal határolja le az ürge elterjedését

2. ábra: Élőhely. Apró nőszirm virágzás az Ürge-mezőn
Fotó: Lanszki J.

3. ábra: Jellegzetes ürgelyuk
Fotó: Lanszki J.

4. ábra: Az ürge emző látképe
Fotó: Lanszki J.

Az ürge potenciális élőhelyét az előretörő cserjésedés, és az invazív gyomok (pl. bálványfa, selyemkóró) térhódítása szűkíti, melynek negatív eredménye különösen a terület keleti kiszögellésén (a földúttól keleti irányba eső területen) tapasztalható. Hasonló hatással jár a legeltetett juhállomány elhelyezésére szolgáló telep közelében a koncentrált állatsűrűség, az ezzel együtt járó elgyomosodás.

A terepmotorosok jelenléte - mely a felmérések alatt is előfordult - súlyos sérülést okoz a gyepon, a járművek kerekei a gyepet felszaggatják, ezzel - a természet közvetlen károsításán túl - az ürge táplálékforrását is szűkítik. A túlságosan sűrű földút hálózat több szempontból is kedvezőtlen. A területet átszelő (és illegálisan használt) utak az érzékeny homokpusztai élőhelyek jelentős sérülését okozzák. Ezen utak használata és további utak kialakítása az egyedülállóan különleges élőhelyek jelentős leromlását okozzák például a felszín mechanikai sérülést eredményezve, vagy az invazív növényfajok belső területekre jutásának elősegítése révén. Az utakon a róka, és feltehetően a közeli településen, vagy állattartó telepen élő kutya és házi macska, mint az ürge potenciális ellenségeinek (LANSZKI és NAGY 2003, BIRÓ et al. 2005) lábnyomai megfigyelhetők.

A Paksi Ürge-mező ürgepopulációja szempontjából problémát jelent, hogy a közelében - ürge léptékben - nincsenek más kolóniák. A vizsgálat időszakában jelentős ürgeállomány, az Ürge-mezőtől kb. 14 km-re, Németkér határában (Hardi legelőn) élt. Kis létszámú populációk éltek még kb. 12 km-re Nagydorog, valamint kb. 16 km-re Kajdacs, és kb. 13 km-re Madocsa határában. Ezek a kolóniák azonban egymástól is elszigeteltek.

Összességében, az ürgeállomány élőhelyét jelentő, sérülékeny gypfelszínű homokpuszta élővilága egyedülállóan különleges. A Paksi Ürge-mezőn jelentős, életképes ürgeállomány található.

Irodalom

- BIRÓ ZS, LANSZKI J., SZEMETHY L., HELTAI M., RANDI E. 2005: Feeding habits of feral domestic cats (*Felis catus*), wild cats (*Felis silvestris*) and their hybrids: trophic niche overlap among cat groups in Hungary. *Journal of Zoology* 266: 187-196.
- CSORBA G., PECSENYE K. 1997: Nemzeti biodiverzitás-monitorozó rendszerek X. Emlősök és a genetikai sokféleség monitorozása. Magyar Természettudományi Múzeum, Budapest. pp. 47.
- FARKAS S. 1999: Paks határának védett növényei. Paks Városi Múzeum, Paks. pp. 96.
- LANSZKI J., NAGY L. 2003: A Látrányi Puszta Természetvédelmi Terület gerinces (Vertebrata) faunájának felmérése. *Natura Somogyiensis* 5: 279-290.
- MITCHELL-JONES, A.J., AMORI, G., BOGDANOWICZ, W., KRYSTUFEK, B., REIJNDERS, P.J.H., STUBBE, M., THISEN, J.B.M., VOHRALÍK, V., ZIMA, J. 1999: The Atlas of European Mammals. T&AD Poyser Ltd., London. pp. 190-191.
- VÁCZI O., NÉMETH I., ALTBÄCKER V. 2007: Közönséges ürge *Spermophilus citellus* (Linnaeus, 1766). In: Bihari, Z., Csorba, G., Heltai, M. Magyarország emlőseinek atlasza. Kossuth Kiadó, Budapest. 140-143.

Ground-squirrels of the Paks ürge-mező

JÓZSEF LANSZKI

This study was performed on the Paks ürge-mező, which is part of the Dél-Mezőföld Landscape Protection Area (Hungary). The area is covered by dry opened sand-grasses, and marshland patches. The population density of ground squirrel (*Spermophilus citellus*) was carried out in September 2006 and in April 2007 (on the same lines) by counting holes on eight 250-m long lines, with 50-m distance between each line. The mean (\pm SE) density of squirrel holes was 40 ± 11.3 hole/ha in the autumn of 2006, and 144 ± 22.2 hole/ha next spring. On the basis of habitat quality we suggested 5 holes per one squirrel, in this case the density was 8 squirrel/ha in autumn and 28-30 squirrel/ha in spring (after winter hibernation). The squirrel population of the Paks ürge-mező was estimated between 100 and 500 individuals, but closer to 500. There can be found an important/significant and viable squirrel population on the studied area.